

משרד החינוך התרבות והספורט

חקלאות ולימודי הסביבה

תכנית רשות לכיתות א'-ו' בבית הספר היסודי ובחווה לחינוך חקלאי ואיכות הסביבה

ירושלים התשנ"ד

מהדורה ראשונה

חקלאות ולימודי הסביבה
תכנית רשות לכיתות א'-ו' בבית הספר היסודי
ובחווה לחינוך חקלאי ואיכות הסביבה

ועדת התכנית

פרופ' עמוס דריפוס – יושב ראש הוועדה

ויסנשטרן ישראל – מרכז הוועדה

אלקלעי יעקב

ד"ר זיו עודד

מרקס אביבה

מזוז יוסף

נעים אביגדור

פלג שושנה

קריספי חיים

עריכה לשונית: אמנון ששון

סדר מחשב: רחל שמיר

תוכן העניינים

עמוד	
5	מבוא
6	מטרות התכנית
7	הסביבה הלימודית
9	עקרונות התכנית
10	הוראת החקלאות ולימודי הסביבה בכיתות א' – ג'
10	הנחות יסוד, דגשים, עונות השנה והקשרן לחקלאות
11	פירוט נושאי הלמידה לכיתה א'
12	פירוט נושאי הלמידה לכיתה ב'
14	פירוט נושאי הלמידה לכיתה ג'
18	הוראת החקלאות ולימודי הסביבה בכיתות ד' – ו'
18	הנחות יסוד, דגשים
19	פירוט נושאי הלימוד לכיתות ד' – ה'
24	תכנית הלימודים לכיתה ו'
24	מבוא, דגשים
25	נושאי הלימוד המומלצים לכיתה ו'
30	החקלאות בחגי ישראל
30	חג הסוכות, ט"ו בשבט
31	חג הפסח, חג השבועות
32	פירוט נושאי הלמידה
32	ראש השנה, סוכות
33	ט"ו בשבט
34	פסח, שבועות

מבוא

החקלאות במהותה היא התערבות של האדם בטבע ויצירת תנאי גידול המתאימים להתפתחות צמחים ובעלי חיים. האדם מתערב בטבע באמצעות טכנולוגיות וידע מדעי הנרכש תוך כדי מחקר מדעי.

החקלאות תוצג בפני התלמידים כמפעל אנושי עתיר ידע וטכנולוגיה, שיש בו היבטים כלכליים וחברתיים-סביבתיים.

הוראת החקלאות ולימודי הסביבה בבית הספר היסודי מתחלקת לחטיבות לימוד, המופיעות בתכנית הלימודים בהתאם לדרגות הקושי ולשיטות ההוראה המומלצות.

מטרות התכנית

האופי המיוחד של התכנית מאפשר השגת מטרות בתחום ההכרתי ובתחום הריגושי בנוסף לתחום המעשי (הפרקטי).
כל המטרות צריכות להתאים ליכולתם של התלמידים ולרמת התפתחותם בכל גיל.

א. מטרות בתחום ההכרתי

1. התלמידים ידעו עובדות, מושגים ועקרונות בתחומי החקלאות והסביבה.
2. התלמידים יהיו מודעים לתהליכי יסוד הקשורים לאורגניזמים ולאוכלוסיות שונות.
3. התלמידים יבינו את ההיבטים החקלאיים והאקולוגיים של התערבות האדם בסביבה.
4. התלמידים ילמדו מושגים פשוטים הקשורים להיבטים כלכליים של החקלאות.
5. התלמידים יכירו דוגמאות של שימוש בעקרונות ביולוגיים לפתרון בעיות חקלאיות וסביבתיות.
6. התלמידים יכירו דוגמאות של התערבות האדם בטבע לצורך קיומו.
7. התלמידים יהיו מסוגלים להבין מידע הנמסר בצורת טבלאות וגרפים.
8. התלמידים יפתחו יכולת לתכנן, לבצע ולהסיק מסקנות מביצוע ניסויים במעבדה, בשדה ובסביבה.
9. לביה"ס הממ"ד: התלמידים יבינו את הקשר שבין החקלאות ומצוות התלויות בארץ.
10. לביה"ס הממ"ד: התלמידים ידעו את יחסה של היהדות לשימור ולשיפור הסביבה.

ב. מטרות בתחום הריגושי

1. התלמידים יפתחו גישה אסתטית לסביבה.
2. התלמידים יפתחו עמדות חיוביות לשמירת הטבע, טיפוח הסביבה, גידול צמחים ובעלי חיים.
3. התלמידים ייהנו מכך שעבודתם נושאת פרי.
4. התלמידים יפתחו אחריות וגישה חיובית לרשות הרבים.
5. התלמידים יפתחו נכונות ויכולת לעבודת צוות.
6. התלמידים יפתחו רגישות לבעיות בטיחות.
7. לביה"ס הממ"ד: התלמידים יפתחו אמונתם בבורא עולם מתוך התרשמות מן הבריאה ומן ההלכות הקשורות בשמירתה.

ג. מטרות בתחום הפסיכו-מטורי

1. התלמידים יפתחו מיומנויות הקשורות בעבודה מעשית בחקלאות.
2. התלמידים יפתחו מיומנויות הקשורות לכללי בטיחות בעבודה.
3. התלמידים יפתחו הרגלי סדר, דייקנות וניקיון.

הסביבה הלימודית (האמצעים להוראת התכנית)

התכנית יכולה להילמד בסביבות שונות: בכיתה, בגינה הלימודית, בשטחי הנוי, בבית הצמיחה, בפינת בעלי החיים בבית הספר ובחווה לחינוך חקלאי ואיכות הסביבה.

הגינה הלימודית

השטח המעובד העומד לרשות בית הספר לצורכי הוראת החקלאות בתוך חצר בית הספר או בסמוך לו.

מאפייני הגינה הלימודית הם: הזמן הרב שהתלמידים והמורה נמצאים בקרבתה והאפשרות לשתף אוכלוסייה מגוונת בפעילות בגינה.

הגינה מציגה לראווה את עבודת התלמידים, אבל קיים חשש לפגיעה בה.

שטחי הנוי

בשטח הנוי בבית הספר לומדים לגדל צמחי נוי, כלומר צמחים המיועדים להנאה בלבד.

אופיים של שטחים אלה דומה עקרונית לגינה הלימודית, אבל הם יכולים לשמש גם ללימוד היבטים של עיצוב נוף פונקציונלי.

בית צמיחה

בית הצמיחה הוא מבנה מוגן המשמש לגידול צמחים ולריבוץ בתנאים מבוקרים. הוא מאפשר ביצוע ניסויים ועבודות, שאינם ניתנים לביצוע בשטח הגינה. הוא כולל מבנים מבוקרים שונים, כגון: חממה, מנהרות גידול, סככת צל ועוד.

פינת בעלי החיים (פינת החי)

פינת החי כוללת מבנים וחצרות המיועדים לגידול בעלי חיים בבית הספר.

פינת החי הלימודית משמשת בעיקר להדגמה ולהנאה.

לקיום הפינה דרושים תנאים פיסיים מתאימים, שימנעו סבל מבעלי החיים, וכן אפשרות לטפל בבעלי החיים גם בחופשות.

גידול בעלי החיים בבית הספר מחייב סידורי שמירה מתאימים וכן אספקת מזון מותאמת למגוון בעלי החיים.

החוזה לחינוך חקלאי ואיכות הסביבה

החוזה היא שטח חקלאי מוגדר, שאליו מוסעים תלמידי בתי הספר בהסעה מאורגנת.

החוזה היא מרכז לימודי להוראת החקלאות ולימודי הסביבה במסגרת תכנית הלימודים. הצוות החינוכי מורכב ממורים לחקלאות המתמחים בהיבטים ספציפיים של ענפי החקלאות ואיכות הסביבה.

בחוזה מגוון של ציוד טכנולוגי חקלאי, אמצעי גידול מקצועיים וכיתות לימוד, המאפשרים לתלמידים מגוון של פעולות בענפי החקלאות השונים.

עקרונות התכנית

התכנית מאופיינת בשילוב של הלימוד העיוני והעבודה המעשית, תוך הדגשת ההיבטים החברתיים והסביבתיים.

התכנית מאפשרת לתלמידים:

1. לקשור את עונות השנה ע"פ לוח השנה העברי, החגים והחקלאות.
2. ללמוד תופעות ותהליכים בטבע ברמה המתאימה להם.
3. לעקוב אחר מחזור חייהם השלם של אורגניזמים (רצוי לגדל בעלי חיים במסגרת בית הספר אם התנאים מתאימים).
4. להבין את השימוש בעקרונות מדעיים ובחידושים טכנולוגיים לפתרון בעיות חקלאיות וסביבתיות.
5. להיחשף להיבטים כלכליים של הייצור והשיווק החקלאיים.
6. להתנסות במגוון רחב של פעילויות הקשורות לצומח, לקרקע, לאקלים, למים, להזנה ולהתנהגות של בעלי חיים, כדי לייעל את תהליך הלמידה.
7. להתנסות בזוויה של עבודת כפיים יצירתית.
8. להתנסות במצבים של קביעת עמדה וקבלת החלטות הדורשות חשיבה שיטתית.
9. לחקור את השפעת שינוי תנאי הסביבה על האורגניזם, לנסות לשער את התוצאות ולעקוב אחר ההתרחשויות.
10. לטפח הרגלי עבודה נכונים, תוך שימוש יעיל ובטיחותי בכלי עבודה מתאימים.
11. לעסוק בהיבטים אסתטיים הקשורים לסביבתם.
12. לעסוק הלכה למעשה בסדר ובניקיון.
13. להתנסות בשיתוף פעולה בעבודת צוות תוך קבלת אחריות, תכנון וביצוע מטלות.
14. לתת ביטוי לכישוריהם המגוונים תוך כדי עיסוק במגוון רחב של פעילויות.
15. לאתר מפגעים בסביבתם ולהיות מעורבים באופן עקיף או ישיר בסילוקם.
16. לביה"ס הממ"ד: להתנסות בקיום מצוות הקשורות בחקלאות.
17. לביה"ס הממ"ד: לשמור על ההלכות הקשורות לתוצרת חקלאית בשנה השביעית, לפניה ולאחריה.

הוראת החקלאות ולימודי הסביבה בכיתות א' – ג'

הנחות היסוד:

- א. הלמידה בכיתות אלה מיועדת לפיתוח מיומנויות היסוד – קריאה וכתיבה. היא תתבצע בעיקר ברמה החווייתית, ולפיכך התכנית מהווה בעיקר הצעה לסדר פעילויות.
- ב. התכנית מיועדת לגיוון, להעשרה ולהספקת חוויות משמעותיות ללמידת מקצועות נוספים. היא עצמה מתבססת על חומרי למידה השייכים לתכניות אחרות, המדגישות נושאי חקלאות וסביבה.
- ג. בגלל גילם של התלמידים ועקב בעיות בטיחות, יימנע השימוש בחלק מכלי העבודה והחומרים המקובלים במסגרת הוראת החקלאות.
- ד. יש להקדיש זמן לתכנון ולהדרכת התלמידים בעבודה המעשית, להקנות ולשפר הרגלי עבודת צוות ועבודה מתוכננת.

דגשים

הפעילויות מיועדות להדגיש:

- א. שינויים החלים בסביבה במהלך עונות השנה.
- ב. מחזוריות בצמחים ובבעלי חיים.
- ג. התועלת והנזק בחקלאות לאדם ולסביבתו.
- ד. שהחקלאות היא ספק המזון העיקרי של האדם.
- ה. הרגלים ראשוניים של סדר, ניקיון ועבודה נכונה.
- ו. לביה"ס הממ"ד: הקשר בין סעיפים א – ה לבין מצוות התורה והשקפת היהדות.

עונות השנה והקשר שלהן לחקלאות

הגינה הלימודית משתנה בהתאם לעונות השנה. השינויים החלים במזג האוויר ובמשקעים משפיעים על מרבית תהליכי הצמיחה, ההתפתחות וההתנהגות של הצומח והחי ועל הפעילויות הנלוות. לכן חשוב מאוד לשלב בתכנית הלימודית המוצעת את מרב הנושאים הקשורים בעונות השנה, תוך כדי הסתכלות, צפייה, מעקב, מדידה והשוואה של השינויים החלים בגינה הלימודית, בשדה המעובד ובשדה הבור ושימוש במושגים המתאימים.

פירוט נושאי הלימוד לכיתה א'

נושא הלימוד	רעיונות מרכזיים	עקרונות ומושגים	הצעות לפעילות
צמחים בגינה ובמכלים (כ-30 שעות לימוד)	1. התנאים בגינה משתנים בהתאם לעונות השנה, ובהתאם לכך משתנים האמצעים שנוקט החקלאי. 2. ניתן לגדל צמחים רבים במצע מנותק (במכלים). 3. צמחים שונים משמשים למאכל ולקישוט. 4. מחזור הגידול מתחיל מזרעים ומחלקי צמח נוספים. 5. הצמח אינו יכול להתקיים ללא מים.	1. ירקות ותבלינים. 2. צמחי קישוט והשימוש בהם. 3. זרע, בצל, פקעת, נבט, שורש, עלה, גבעול. 4. אדמה – קרקע, מצע גידול. 5. טמפרטורה, רטיבות קרקע, לחות אוויר.	1. גידול ירקות ותבלינים מפקעות בצלים וזרעים בגינה ובמכלים. 2. גידול פרחים. 3. זריעת זגן לקבלת גרגרים (מחזור חיים). 4. הבחנה בין צמחי קישוט לצמחי מאכל.

פירוט נושאי הלימוד לכיתה א' (המשך)

נושא הלימוד	רעיונות מרכזיים	עקרונות ומושגים	הצעות לפעילות
בעלי חיים הנמצאים בשדה (כ-20 שעות לימוד)	1. "הנזק" ו"התועלת" לצמחים כתוצאה מהימצאות בעלי חיים בשדה. 2. השתנות עולם בעלי חיים בעונות השונות. 3. התערבות האדם בתנאי הסביבה לגידול בעלי חיים. 4. בשדה נמצאים תמיד בעלי חיים וצמחים.	1. בעלי חיים מועילים ומזיקים לאדם. 2. מהלך החיים של בעלי חיים. 3. דרכי התבוננות בבעלי חיים בהתאם לתנאי העונה: כסות גוף, מזון, תנועה.	1. תצפית על שבלולים ושלשולים בשדה. 2. גידול בעלי חיים אלה בכיתה. 3. תצפית בשדה בור לעומת הגינה.

פירוט נושאי הלימוד לכיתה ב'

נושא הלימוד	רעיונות מרכזיים	עקרונות ומושגים	הצעות לפעילות
צמחים בגינה ובמכלים (כ-30 שעות לימוד)	1. לכל צמח תנאי גידול מתאימים. 2. זריעה ושתילה נכונות מאפשרות גידול וקבלת יבול. 3. איסוף היבול במועד הנכון מאפשר קבלת תוצרת איכותית.	1. תנאי הגידול בעונות השונות. 2. זריעה נכונה. 3. שתילה נכונה. 4. מועדי הבשלה ואיסוף היבול.	1. זריעת זרעים קטנים כגון גזר, צנונית. 2. שתילת צמחי ירקות ופרחים, תוך הקפדה על כללים נכונים. 3. איסוף ואריזה תוך הקפדה על תנאי אחסון ושיווק נכונים.

פירוט נושאי הלימוד לכיתה ב' (המשך)

נושא הלימוד	רעיונות מרכזיים	עקרונות ומושגים	הצעות לפעילות
צמחים בגינה ובמכלים (כ-30 שעות לימוד)	4. אריזה מתאימה תורמת לפיתוח החוש האסתטי אצל התלמיד. 5. בצמח מתפתחים חלקים שונים הניתנים להבחנה.	5. עקרונות מיון היבול ואריזתו. 6. שורש, עלה, גבעול, פרח, פרי, זרעים, ניצנים.	4. מעקב אחרי התפתחות צמחי מאכל וחלקיהם. 5. מעקב אחר התפתחות צמחי נוי. 6. הכנת סלט מירקות הגינה. 7. קישוט הכיתה וסביבתה בצמחים.
הנבטת זרעים בכיתה (כ-15 שעות לימוד)	1. נביטה היא תהליך רב שלבי. 2. תנאים הכרחיים לנביטה ולגדילה.	1. כללים להנבטת זרעים. 2. תנאים נאותים לנביטה. 3. אור, חום, לחות, אוויר, מצע גידול.	1. הנבטה בתנאים מבוקרים. 2. תצפית ומעקב אחרי שלבי הנביטה.
בעלי חיים מבויתים (כ-15 שעות לימוד)	1. האדם מגדל בעלי חיים למטרות שונות. מעבדה ובפינת החי. 2. בגידול בעלי חיים יש להימנע מגרימת סבל מיותר לבעלי החיים.	צרכים יסודיים של בעלי חיים ועקרונות בסיסיים בהתנהגותם.	1. גידול בעלי חיים, דגים, עופות ויונקים בתנאי הזנה ושמירה על תנאים היגייניים. 3. ניהול יומן מעקב.

פירוט נושאי הלימוד לכיתה ג'

נושא הלימוד	רעיונות מרכזיים	עקרונות ומושגים	הצעות לפעילות
צמחי תרבות לעומת צמחי בר (כ-10 שעות לימוד)	1. חלקי הצמח המעורבים ברבייה הם הפרח, הפרי והזרע. 2. חלק מהצמחים ניתן לרבות גם על ידי חלקי צמח נוספים. 3. מקורם של מרבית צמחי התרבות בצמחי בר שעברו טיפוח ועדיין קיימים בטבע.	1. השבחה, בירור. 2. הבדלים בין צמח בר לצמח תרבות בגודל, באיכות היבול ובעמידות לפגעים.	1. איסוף זרעים של צמחי בר והשוואתם לזרעים של צמחי תרבות תואמים (ציפורני חתול, לוע ארי, טופח, תורמוס, שעורה, חסה). 2. הנבטת זרעים והשרשת חלקי צמח. 3. ייבוש צמחים והשוואת חלקי צמח מקבוצת צמחי הבר לצמחייה תרבותית. 4. השוואה בין החלקים, המהווים יבול בצמח תרבות, לבין אותם חלקים בצמחי הבר.
קרקע כמצע גידול (כ-10 שעות לימוד)	1. הקרקע מספקת צרכים חיוניים של הצמח.	1. מצע גידול, עיבוד קרקע.	1. בכיתה: הנבטה וגידול של צמחים במצעים שונים: עיתון, צמר גפן, קלקר, חצץ ואדמה.

פירוט נושאי הלימוד לכיתה ג' (המשך)

נושא הלימוד	רעיונות מרכזיים	עקרונות ומושגים	הצעות לפעילות
קרקע כמצע גידול (המשך)	2. הכנת הקרקע לקראת גידול. 3. מים – תנאי הכרחי לנביטה ולגידול.	2. סוגי קרקעות שונים: צבע, חלחול, כושר התלכדות. 3. קרקע תחוחה, רגבים, קרקע מהודקת. 4. השקיה, בעל, שלחין, זרעים ביובש אינם נובטים, צמח ללא מים קמל.	2. איסוף והצגה של סוגי קרקע שונים על פי צבע. בדיקה איכותית של חלחול. כיור צורות משני סוגי קרקע. 3. ניסויי הנבטה עם מים ובלי מים.
גן ירק (כ-30 שעות לימוד)	1. ירקות כגידול למאכל. 2. ירקות כגידול חקלאי בתקופה קצרה. 3. איברי צמח שונים משמשים למאכל. 4. ירקות נאספים ואינם נאכלים מיד, ניתנים לשימור ואחסון.	1. כלים לעיבוד קרקע. 2. מרחב מחיה לצמח. 3. הגנה על צמחי הגן מפני צמחי הבר המתחרים בהם. 4. יבול. חלקי צמח הנאכלים חיים ו/או מבושלים. 5. שימורי ירקות, כיבושים, הקפאה.	1. הסתכלות בהכנת קרקע: תיחוח, יישור, דישון, זיבול, עירוג. שימוש נכון בכלים. שמירה על כללי בטיחות. 2. מרחקי זריעה ושתילה. דילול. זריעה ושתילה נכונות. 3. גידול ירקות בערוגות.

פירוט נושאי הלימוד לכיתה ג' (המשך)

נושא הלימוד	רעיונות מרכזיים	עקרונות ומושגים	הצעות לפעילות
גן ירק			4. עישוב בידיים ובכלים מתאימים. 5. איסוף יבול במועד הנכון, לעומת השארת הצמח עד לסיום מחזור הגידול. 6. כבישת ירקות בכיתה (שילוב עם כלכלת בית).
גן הנוי (כ־15 שעות לימוד)	1. שימוש בצמחים שונים לשיפור מראה הסביבה הקרובה. 2. השתנות צמחי הנוי בעונות השונות. 3. מרכיבי גן לאיכות הסביבה.	1. עץ, שיח, חד שנתי, מטפס רב שנתי, נשיר, ירוק־עד. 2. שלכת, לבלוב, פריחה. 3. הצמחייה והדומם תורמים בעיצוב הגן הציבורי ובגן הפרטי.	1. הכרת צמחים המייצגים את הקבוצות השונות של הצומח. איסוף וייבוש של עלי עצים שונים. איסוף פירות וזרעים. 2. סיור בגן נוי (פרטי וציבורי) בעונות השנה תוך התייחסות לגיל הצמחים. 3. הכנת דגם כיתתי של גן נוי פרטי וציבורי.

פירוט נושאי הלימוד לכיתה ג' (המשך)

נושא הלימוד	רעיונות מרכזיים	עקרונות ומושגים	הצעות לפעילות
סיכום הפרקים: גן ירק וגן נוי	4. גן נוי – יציב, רב שנתי. חולף מול יציב. גן הירק – גידול עונתי.	4. שילוב צמחים חד שנתיים בגן נוי קבוע.	5. השוואה בין גן ירק לגן נוי: צמחייה, מרכיבי גן הירק בהשוואה למרכיבי גן הנוי, צורת העיבוד, "היבול".
*חילופי העונות והקשר שלהן לחקלאות (כ-10 שעות לימוד)	1. אפשרות למדידה מדויקת של הגורמים לחילופי העונות. 2. תוצאות המדידה מאפשרות לתלמידים הבנה בשימוש מושכל במים בחקלאות, בגינון ובצריכה הביתית.	1. הכרת מכשירי מדידה. 2. האפשרות לסכם את המדידות בדרכים שונות (טבלה, גרף, עמודות). 3. מי תהום, מאגרי מים. מקורות המים בישראל. התאיידות, התייבשות. 4. שעון קיץ, שעון חורף, אורך יום משתנה.	1. תרגול השימוש במכשירי מדידה: מדחום, מד גשם. 2. הכנסת נתוני הבדיקות לטבלה ולגרף עמודות במסגרת כיתתית. 3. הדגמת מחזור המים. 4. מעקב בשעון אחר שעת השקיעה ורישומה.

*הערה: הנושא יילמד בסוף תכנית הלימודים לכיתה ג', וזאת בתנאי שלא למדו זאת במסגרת מקצועות אחרים.

הוראת החקלאות ולימודי הסביבה בכיתות ד' – ו'

הנחות יסוד

- א. התכנית מיועדת לפיתוח הרגלי עבודה בקבוצות ולביצועה.
- ב. התכנית מיועדת לפיתוח מיומנויות של תצפית, מעקב ורישום בהתאם ליכולת התלמידים.
- ג. התכנית כוללת עריכת ניסויים, הסקת מסקנות וקבלת החלטות, במגמה לפתח אצל התלמידים תחושת אחריות ולערב אותם בתכנון, בביצוע ובהערכה.

דגשים

- א. בכיתות אלה יורחבו הנושאים שנלדמו בכיתות א' – ג', תוך העמקת הידע ושילובם במקצועות הלימוד הקרובים לחקלאות ולימודי הסביבה.
- ב. יושם דגש על יחסי גומלין בין האורגניזמים לסביבתם תוך שילוב היבטים של איכות הסביבה.
- ג. התלמידים ילמדו על היתרונות והחסרונות בהתערבות האדם בגורמי הסביבה לשם הגברת יכולים וטיפול הסביבה.
- ד. רצוי שהתלמידים ייווכחו לדעת, באמצעות סיורים במשקים חקלאיים, כי החקלאות היא ענף כלכלי ברמה טכנולוגית גבוהה.
- ה. תלמידים בבתי הספר הממ"ד יבקרו גם במשקים שומרי מצוות, כדי שיוכלו לראות פתרונות טכנולוגיים לבעיות הלכה.

תכנית הלימודים לכיתות ד' – ה'

מבוא

התכנית מתמקדת בהיבטים שונים של גידול ירקות.
התכנית מדגישה דרכים שבהן האדם מנצל גורמי סביבה להשגת יבולים מרביים.

פירוט נושאי הלימוד לכיתות ד' – ה'

נושא הלימוד	רעיונות מרכזיים	עקרונות ומושגים	הצעות לפעילות
הכשרת השטח (כ־20 שעות לימוד)	1. הכנת מצע נכון מסייעת לקבלת יבול גבוה. 2. יעילות כלי עבודה תלויה בדרך השימוש. 3. שימוש לא נכון הופך כלי עבודה לכלי מסוכן.	1. השלבים העיקריים בהכנת השטח לגידול ועקרונות עריכתם בסדר הגיוני. 2. עקרונות תכנון גינה. מושגים: ניכוש, תיחות, הפיכת הקרקע, מצע זרעים, דישון, זיבול, יישור, עירוג, כלי עבודה ידניים, כלים מכניים, השקיה.	1. התנסות בכלי עבודה שונים. 2. הכנת חלקה לימודית. 3. ארגון המחסן תוך התחשבות באופי התכולה (כלי עבודה, אחסון דשנים, חומרי ההדברה, הזרעים), בכללי השמירה, בכללי הבטיחות, בסדר ובניקיון. 4. תרגול בהשאלת כלים והחזרתם.
צמחי גן ירק (כ־20 שעות לימוד)	1. באמצעות בחירה נכונה של הצמחים ושיטות הגידול, אפשר לקבל יבול במשך כל השנה.	1. התאמת הצמחים לאזורים שונים בגינה.	1. תרגול בבחירת הירקות שנגדל בעזרת דפי מידע, ספרות מקצועית והתאמת הירקות לתנאי השטח.

פירוט נושאי הלימד לכיתות ד' - ה' (המשך)

נושא הלימד	רעיונות מרכזיים	עקרונות ומושגים	הצעות לפעילות
פחיתות (המשך)		2. שקל יסב בחירת גיל יס וניס. 3. עקרנות של זריעה ושתילה נכנת 4. הקשר בין מרחי גידול לבין נח הצמח בית השרשים 5. מקר מהימן לדעים ושתילים. מג ים: בכך אפיל השפעת ארול, ענתיות, איכות זרעים/שתילים.	2. תרל בסיסי בהכנת תרשים החלקה (ערגת גידול יא). 3. דיעה ושתילה במרחקים נכניס. דיעה, שתילה, מדידה, סימ, חירוק, הידק השקיה 4. מקב אח נביס, קליטה ודילל של הצמחים.
השקיה ועישוב (כ-10 שעות לימד)	1. המים הם נתאי הכרחי לגיל צמחים. 2. צמחי מתחרים בצמחי תרבות על מי ההשקיה 3. שימש נבון במים מנע בזבוז.	מושגים: השקיה, המטרה, הצפה, טפטף, כמישה חולפת וסופית, חלחל, עישוב ידי, מיכני, כמי, צמח בר, צמח תרבות.	1. הדגמת דרכי השקיה ואמצעי השקיה שניס והתנסות במ 2. זיהוי עשבים והדברתם תוך כדי שמירה על איכות הסביבה.

מירוט נושאי הלימוד לכיתות ד' – ה' (המשך)

נושא הלימוד	רעיונות מרכזיים	עקרונות ומושגים	הצעות לפעילות
השקיה ועישוב (המשך)	4. הדברת עשבים בשלב מוקדם, ככל האפשר, מונעת בזבח מים. 5. הדברה מוקדמת מצמצמת הוצאות (עבודה, זמן וחומרים).	העשב כפונדקאי לגורמי מחלות ולמזיקים.	
חומרי מזון בקרקע (כ-15 שעות לימוד)	1. תוספת חומרי מזון לקרקע עשויה לשפר את יבול הצמחים. 2. עודף בדישון עלול לגרוע מאיכות היבול ומכמותו.	1. הצמח קולט מזון מהקרקע באמצעות השורשים. 2. המזונות נקלטים רק כשהם מומסים במים. 3. השקיה עודפת גורמת לשטיפת מזונות. מושגים: דישון, דשן, דשן ראש, דשן יסוד, זיבול, זיבול אורגני, הצנעה, קומפוסט.	1. התנסות ב: זיבול, דישון, הצנעה. 2. ניסויים: דישון במכלים או בשדה. 3. הכנת קומפוסט.

פירוט נושאי הלימוד לכיתות ד' – ה' (המשך)

נושא הלימוד	רעיונות מרכזיים	עקרונות ומושגים	הצעות לפעילות
הגנת הצומח (הגנה על הצמח התרבותי) (כ-20 שעות לימוד)	1. לצמח אויבים רבים: (בעלי חיים) גורמי מחלות (מיקרואורגניזמים) וטפילים. 2. אבחון מוקדם עשוי לצמצם את הנזק. 3. על עשבי הבר מתפתחים גורמי מחלות ומזיקים. 4. ניתן לזהות את גורם המחלה לפי סימני הנזק.	1. הנבטה מוקדמת של עשבים תסייע בהדברת עשבים. 2. מזיקי צמחים וגורמי מחלות תוקפים יותר מיני צמחים מסוימים. מאשר מינים אחרים. 3. מכוני מחקר מייצרים צמחים שנפגעים פחות על ידי אויבי הצמחים. 4. כושר הריבוי של המזיקים וגורמי המחלות הוא גדול מאוד כאשר מספקים להם את הצמח המועדף (הצמח התרבותי). מושגים: מזיקים, מחלות, הדברה, חומרי הדברה, ריסוס, איבוק.	1. אבחון הנזק בצמחים. 2. הדגמה של שימוש נכון בחומרי הדברה ושמירה על כללי הזהירות. 3. הכרת המזיק באמצעות תצפיות, תמונות, סרטונים וספרות מקצועית.

פירוט נושאי הלימוד לכיתות ד' – ה' (המשך)

נושא הלימוד	רעיונות מרכזיים	עקרונות ומושגים	הצעות לפעילות
איסוף היבול ואריזתו (כ-10 שעות לימוד)	1. יש קשר בין מועד איסוף היבול לאיכותו.	מושגים: חלקי צמח נאכלים: עלים, אשורשים, בצל, פקעת, פרי, זרע, קציר, קטיף, מיון, אריזה, יבול, הבשלה.	1. מיון הצמחים לפי החלקים הנאכלים. 2. סיור בחנויות ירקות או במרכולים. 3. הדגמת הכלים שבהם משתמשים באיסוף היבול, מיון ואריזה. 4. מעקב אחרי השינויים בחלק הנאכל של הצמחים.

תכנית הלימודים לכיתה ו'

מבוא

תכנית כיתה ו' מאופיינת בהגברת המעורבות של התלמידים הבוגרים בגידולים השונים ובקבלת אחריות.

שותפות זאת באחריות מתבטאת בשלושה תחומים:

1. טיפוח הנוי בבית הספר.
2. גידול צמחי תבלין.
3. גידול בעלי חיים בפינת החי.

דגשים

1. טיפוח הנוי בבית הספר לשיפור איכות הסביבה.
2. הכרת גורמים המשפיעים על גידול צמחים באמצעות ניסויים.
3. תכנון והקמה של פינות נוי בבית הספר ובביתו של התלמיד.
4. חשיבות כלכלית של גידולים מסחריים.
5. הקשר בין חלקי הצמח למחזור החיים של הצמח.
6. מחזור חיים של בעלי חיים.
7. הקשר בין הזנת בעלי חיים לקצב גידולם.
8. פיתוח יחס נכון לבעלי חיים.
9. מדידה, איסוף נתונים, הכנת טבלאות וגרפים.
10. לביה"ס הממ"ד: הקמת פינה שתבטא את לימוד שנת השמיטה, מצוות התלויות בארץ, שמירה על הסביבה והיחס לבעלי חיים.

נושאי הלימוד המומלצים לכיתה ו'

נושא הלימוד	רעיונות מרכזיים	עקרונות ומושגים	הצעות לפעילות
הנוי בבית הספר (כ-10 שעות לימוד)	1. הנוי מבוסס על ידע, יש לו מחיר והוא תורם לאיכות החיים. 2. תכנון הגן מבוסס על משאבים, גודל השטח ומתקנים, ומחייב שימוש במפות ובתרשימים.	1. הקשר בין תכונות הצמח ובין תרומתו לגן הנוי. מושגים: צמחי נוי, עץ, שיח רב שנתי וחד שנתי, מטפס, זוחל, ירוק-עד, נשיר, פורח, גיזום, נטיעה, עיצוב גן.	סיור בחצר בית הספר, בגן הציבורי, בחצרות הבתים ומוסדות ציבור. הכרת צמחים, שם ותכונות עיקריות. תרגול ב: מדידה וסרטוט (תרשים, קריאת מפה). מיומנויות ב: נטיעה, עיצוב גן וטיפול נכון בו.
פינה פורחת (כ-15 שעות לימוד)	1. חצר בית הספר מיועדת למשחקים, לרגיעה ולנוי. 2. פינות שאינן מנוצלות בשטח ציבורי ובחצר בית הספר, ניתן להפוך אותן לפינות פורחות. 3. בחירה נכונה של הצמחים תקנה לפינה הפורחת מראה אסתטי.	1. יש לחדש את הצמחים בגן לפחות פעמיים בשנה. 2. שימוש בצמחים בריאים מבטיח הצלחה. 3. יש לבחור צמחים כך שייווצר שילוב נכון של צבעים וגובה בפינה הפורחת.	איתור המקומות המתאימים לפינות פורחות. סרטוט חצר בית הספר ותכנון תרשים לפינה פורחת – ידני ובעזרת מחשב. מידע על פרחים עונתיים מתוך טבלאות, דפי מידע, ספרות מקצועית, תמונות ומאגרי מידע ממוחשבים, שתילה וזריעה בפינה הפורחת והטיפול השוטף בה.

נושאי הלימוד המומלצים לכיתה ו' (המשך)

נושא הלימוד	רעיונות מרכזיים	עקרונות ומושגים	הצעות לפעילות
	4. פינה פורחת מבוססת בעיקר על צמחים חד שנתיים.	מושגים: מנבטה, מצע, זריעה עדינה, צמח עונתי, העתקה, חישתיל, שתילה נכונה.	
פרחי קטיף (כ-15 שעות לימוד)	1. הביקוש לפרח קטיף מבוסס על מנהגים חברתיים. 2. איכות הפרח הקטוף קובעת את רמת הביקוש. 3. הטיפולים בצמח משפיעים על איכות הפרחים וחיי המדף. 4. לפרחים שונים חיי מדף שונים.	1. יתרונות ההדליה. 2. שינוי מלאכותי של אורך היום כאמצעי לשינוי מועד הפריחה. 3. עקרונות מיון פרחים ואריזתם לשיווק. מושגים: פרחי קטיף, שיווק ויצוא פרחים, בורסת הפרחים, הדליה, הארה, קטיף, מיון, אריזה, חיי מדף, שזירת פרחים, גיזום, קיטום, אחסון פרחים. מושגים שונים הקשורים להתפתחות הפרח ולגידול הצמח.	הכרת פרחי קטיף. גידול פרחי קטיף. תרגול בקטיף, מיון ואריזה. התנסות בשזירת פרחים.

נושאי הלימוד המומלצים לכיתה ו' (המשך)

נושא הלימוד	רעיונות מרכזיים	עקרונות ומושגים	הצעות לפעילות
ארח צמחים בביתך (כ-15 שעות לימוד)	1. צמחי בית נאים משרים אווירה נינוחה בבית ובכיתה. 2. תנאי הגידול בבניין מחייבים בחירה קפדנית של הצמחים. 3. צמחי בצל ופקעת כצמחים פורחים.	צמחי בית, תנאי גידול, בית צמיחה, מצע גידול, סוגי אדמה, מכלי גידול, ריבוי צמחי-אם, ייחורים, השרשה, מיחזור מכלים, תנאי סביבה, התאמת צמחים לתנאי סביבה.	הכרת צמחי בית מתוך תמונות, סרטים, דפי מידע, סיור בחנויות ובבתי צמיחה לצמחי בית ולצמחים הנמצאים בכיתה ובבית. הכנת מכלים לגידול צמחי בית. הכנת מצעים לגידול צמחי בית. הכרת מרכיבי המצע השונים ותכונותיהם. העתקה מעציץ לעציץ. ניסויים ב: שינוי תנאי אור, לחות ומצע בגידול צמחי בית.
גידולים חסויים (כ-10 שעות לימוד)	1. התנאים מתחת לכיסוי שונים מתנאי הסביבה החיצונית. 2. שינוי צמיחה ומועד קבלת היבול באמצעות כיסוי. 3. יבול שלא בעונתו מאפשר קבלת מחיר גבוה בשוק.	חסוי, כיסוי, מנהרות וחממות, ניסוי שדה מבוקר, איסוף נתונים, אפקט החממה (חום כלוא) כניצול תועלת, ובהיבט סביבתי.	תכנון ניסוי בגידולים חסויים (ניסוי שדה מבוקר). ביצוע הכנת השטח, זריעה, התקנת קשתות, כיסוי ביריעות פלסטיק. הכרת מדחום מקסימום-מינימום ומדחום קרקע. תרגול, קריאה, איסוף נתונים ורישומם. טיפול שוטף במנהרות.

נושאי הלימוד המומלצים לכיתה ו' (המשך)

נושא הלימוד	רעיונות מרכזיים	עקרונות ומושגים	הצעות לפעילות
זרעים נובטים (כ-10 שעות לימוד)	1. בזרע נמצא העובר של הצמח. 2. בתהליך הנביטה, העובר מתחיל לצמוח. 3. תהליך הנביטה יתקיים רק בנוכחות מים. 4. לזרעים שונים יש תנאי נביטה שונים. 5. כושר הנביטה קשור בגיל הזרע, בגודלו ובאיכותו.	1. טיפול מתאים ישפיע על הנביטה וההצצה. מושגים: זרע, נביטה, הצצה, פסיגים, עובר, חומרי תשמורת, קליפה, כושר נביטה, אחוז נביטה, חיוניות, חומרים מעכבי נביטה, תפוצת זרעים.	זיהוי חלקי הזרע. ניסויים ב: בדיקת אחוז הנביטה, בדיקת תנאים נאותים לנביטה (טמפרטורה, מים ואור). השפעת עומק זריעה על הנביטה וההצצה. טיפול במעכבי נביטה.
צמחי תבלין (כ-15 שעות לימוד)	1. חלק מצמחי התבלין גדלים כצמחי בר. 2. גידול תבלינים כענף כלכלי. 3. עדות שונות מעדיפות תבלינים שונים. 4. אפשר לגדל תבלינים בבית.	1. צמחי תבלין שונים משמשים גם לריפוי (צמחי מרפא). מושגים: תבליני עלים, זרעים, שורש. הפקה, שמנים אתריים, זיקוק, תזיקה, מיצוי, חליטה, ייבוש.	גידול תבלינים בגינה הלימודית ובמכלים שונים מזריעה/שתילה עד איסוף היבול. איסוף, ייבוש, שימור, זיקוק והפקת שמנים. הכנת מאכלים מתובלים בצמחי תבלין.

נושאי הלימוד המומלצים לכיתה ו' (המשך)

נושא הלימוד	רעיונות מרכזיים	עקרונות ומושגים	הצעות לפעילות
צמחי תבלין	5. הפקת תבלינים, השימוש והמסחר בהם מוכרים גם מתקופות קדומות של האנושות. 6. התבלין נמצא בתוך הצמח וניתן להפיקו במספר דרכים.		

החקלאות בחגי ישראל

מרבית חגי ישראל כוללים בתוכם היבטים של אירועים חקלאיים, ולכן יש מקום לשלב את החגים במסגרת התכנים הלימודיים בחקלאות. אם אין הוראת חקלאות בבית הספר, אפשר לשלב היבטים חקלאיים במסגרת הלימוד על חגי ישראל.

חג סוכות

נחוג לרגל גמר איסוף היבול מן הגורן ומן היקב. עובדי האדמה רואים בו את "החג" בה' הידיעה, ושמחתם מגיעה לשיאה לנוכח שפעת היבול, שנאמר "חג הסוכות הזה חג שמחתנו" (בתפילה). אולם ימי האסיף אינם רק סוף השנה החקלאית, כי אם גם תחילתה של שנה חדשה, ובלב עובדי האדמה מקננת הדאגה למטר השמיים, שהרי עונת הגשמים קרבה והם חוששים שמא ייעצרו השמיים והאדמה לא תיתן את יבולה. "...מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש – ואספת דגנך ותירושך ויצהרך" (דברים י"א 14). סכנת הבצורת קיימת, ולכן מוסיפים את תפילת "משיב הרוח ומוריד הגשם" החל מתפילת מוסף של שמיני עצרת, ובעבר חגגו את שמחת בית השואבה כדי להתברך בגשמי ברכה.

טקסי חג הסוכות ומנהגיו פורטו בספר ויקרא כ"ג 33–43. כאן נתמזגו היסוד החקלאי הקדום והמסורת ההיסטורית הלאומית של בני ישראל בישיבה בסוכות: "בסוכות תשבו שבעת ימים" (ויקרא כ"ג 42) כי בני ישראל ישבו בסוכות בצאתם ממצרים, וכן משום שעובדי האדמה יצאו בימי האסיף והבציר אל השדות והכרמים והקימו שם סוכות, כדי להתחיל את עבודתם עם הנץ החמה ולשמור על יבולם.

ביטוי חקלאי נוסף הוא ארבעת המינים (ויקרא כ"ג 40) – הם מהווים ביטוי לשמחה לפני ה' בשעת איסוף התבואות ופירות האילנות.

ט"ו בשבט

ט"ו בשבט הוא חג מסורתי עתיק. חמישה עשר בחודש שבט הוא ראש השנה לאילן, כמו שנאמר:

באחד בשבט – ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי.

בית הלל אומרים: בחמישה עשר בו (משנה ראש השנה א', א), וחכמי התלמוד שואלים: מאי טעמא? (מה הסיבה שקבעו בחודש שבט את ראש השנה לאילן?) אמר רבי אלעזר, אמר רבי אושעיא: הואיל ויצאו רוב גשמי שנה (פירש רש"י שכבר עברו רוב ימות הגשמים... ונמצאו הפירות חונטין מעתה). ובתלמוד הירושלמי אנו מוצאים טעם נוסף – ר' זעירא אמר: עד

כאן האילנות חיון ממי השנה שעברה, מכאן ואילך הן חיון ממי השנה הבאה (ירושלמי, ראש השנה פ"א הלכה ב').
חמישה עשר בשבט אינו מצוין ברשימת המועדים בתורה, והוא אף אינו נזכר כיום חג בתלמוד. יום זה משמש כתאריך קובע בקשר למצוות התורה הנוגעות לפירות האילן, כגון פירות שביעית, מעשר שני ומעשר עני, עורלה ונטע רביעי, וביום זה נהוגה נטיעת עצים, המחזקת את הקשר של עובד האדמה לאדמתו ולארצו. בחמישה עשר בשבט מרבית גשמי החורף כבר ירדו, ועת היא לאדמה להצמיח יבול חדש: "הניצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע..." (שיר השירים ב' 12).

חג פסח

חג הפסח נחוג עם תחילת הקציר "...מהחל חרמש בקמה" (דברים ט"ז 9).
"וכי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם וקצרתם את קצירה והבאתם עומר ראשית קצירכם אל הכהן..." (ויקרא כ"ג 10).
בחג זה מתחילים בספירת העומר – "וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה" (ויקרא כ"ג 15).
זהו חג האביב – חג של התחדשות ופריחה בטבע. מכיוון שיציאת בני ישראל ממצרים קשורה לאביב, מסמל חג הפסח-האביב התחדשות בטבע ובחיי העם.
בחג זה מתחילים להתפלל את תפילת "מוריד הטל", מכיוון שהחקלאים מחכים להבשלת החיטה.

חג שבועות

שלושת שמות החג הנזכרים בתורה מעידים על היסוד החקלאי ועל זיקתו לחג הפסח.
– חג השבועות – "וחג שבועות תעשה לך ביכורי קציר חיטים" (שמות ל"ד 22).
– חג הקציר – "חג הקציר ביכורי מעשיך אשר תזרע בשדה" (שמות כ"ג 26).
– יום הביכורים – "וביום הביכורים בהקריבכם מנחה חדשה" (במדבר כ"ח 26).
מנהג הבאת הביכורים על ידי עובדי האדמה נועד להבטיח תבואה ופרי לשנה הבאה, לתת ביטוי לשמחת הקציר ולהודות לה' על ברכת האדמה.

כאמור, חג הפסח נחוג בראשית קציר שעורים, ואילו חג השבועות נחוג עם גמר עונת הקציר, ושני החגים מסמלים איפוא את ראשית הקציר ואת סיומו.

ספירת העומר – זמנו של חג השבועות נקבע על פי חג הפסח, שנאמר: "שבעת שבועות תספור לך מהחל חרמש בקמה ועשית חג שבועות לה" (דברים ט"ז 9–10).

שנת השמיטה

בשנת השמיטה יותאמו תכנית הלימודים והפעילות המעשית להנחיות שתוצאנה על ידי הפיקוח בתיאום עם ועדת השמיטה של משרד החינוך. יש לנצל את האמצעים הטכנולוגיים החדשניים, המאפשרים קיום חקלאות בשנת השמיטה, על מנת ללמוד על טכנולוגיות חדשות בחקלאות.

החקלאות בחגי ישראל

נושא הלימוד	רעיונות מרכזיים	עקרונות ומושגים	הצעות לפעילות
חגי תשרי	1. שמות החגים ומשמעותם.	1. תחילת שנה חדשה בחקלאות.	1. הכנת שטח לזריעה ולשתילה.
ראש השנה	2. ארבעת המינים ומשמעותם.	2.א. חג אסיף – גמר אסיף יבולי השדה לפני רדת הגשמים (זיתים, תמרים, כותנה, אגוזי אדמה וענבי יין) והכנת הקרקע לקראת זריעה ושתילה.	2. שתילה וזריעה של ירקות ופרחי חורף.
סוכות	3. הסוכה כמבנה. 4. הקשר בין האדם לאדמתו.	3. סרטונים, תמונות, סיורים, קטעי עיתונות. 4. כרטיסיות עבודה. 5. ניסוי – באחסנה של זרעים.	3. סרטונים, תמונות, סיורים, קטעי עיתונות. 4. כרטיסיות עבודה. 5. ניסוי – באחסנה של זרעים.
		ב. אחסון היבול לקראת החורף. אסם, ממגורה, גורן, כדים. השוואה בין האחסון אז והיום.	6. ביקורים בשדה כותנה ובמנפטה.
		ג. דרכי איסוף היבול אז והיום – ידני, מכני.	7. ביקור בבית בד. 8. הכנת יין וביקור ביקב ובכרם.

נושא הלימוד	רעיונות מרכזיים	עקרונות ומושגים	הצעות לפעילות
סוכות		ד. סוגי אסיף יבול: קטיף – תפוחים, גדיד – תמרים, בציר – ענבים, מסיק – זיתים, ארייה – תאנים. ה. תחילת ברכת מוריד הגשם. 3. ארבעת המינים – אתרוג, לולב, ערבה, הדס. 4. סוכה – חומרי בנייה, תפקיד הסוכה בשמירה על שדות היבול בעת האסיף.	
ט"ו בשבט	1. ראש השנה לאילנות. 2. תרומת הצמח לבני אדם. 3. העץ לתועלת האדם. 4. מיון צמחים. 5. חלקי העץ ותפקידם. 6. החורש והיער (קק"ל) וחשיבותם. 7. שמירת הטבע.	1. מבשר את התעוררות הצמחייה מתרדמת החורף, לבלוב, פריחה. 2. לבוש, מזון, תרופות, הגנה, רהיטים. 3. צל, נוי, פרי, הגנה מרוחות. 4. שיחים, מטפסים, עשבוניים, עצים. 5. נשיר, ירוק עד, סרק.	1. עבודה בגינה. 2. סיורים ביער ובחורש. 3. סרטים. 4. כרטיסיות עבודה. 5. כתיבה יצירתית. 6. השתתפות בנטיעות.

החקלאות בחגי ישראל (המשך)

נושא הלימוד	רעיונות מרכזיים	עקרונות ומושגים	הצעות לפעילות
ט"ו בשבט		6. שורש, גזע, ענפים, עלים, פרחים, פירות, זרעים. 7. איך נולד יער, ותפקיד קק"ל. 8. הגנת הצומח מפני שריפות, בעלי חיים, מחלות, מזיקים. 9. עץ – חמצן – פחמן דו חמצני.	
פסח	1. שמות החג ומשמעותם. 2. מאכלי החג.	1. חג האביב – היום אתם יוצאים בחדש האביב (יציאת מצרים). 2. ראשית קציר שעורים. 3. תחילת ספירת העומר ומשמעותה. 4. תחילת ברכת מוריד הטל ומשמעותה.	
שבועות	1. שמות החג ומשמעותם. 2. סמלי החג ומנהגיו. 3. מאכלי החג בעדות השונות. 4. שבעת המינים.	1. חג שבועות – שבעת שבועות תספור לך מהחל חרמש בקמה. 2. חג הקציר – קציר חיטים.	1. עבודה מעשית בגינה. 2. סיורים. 3. כרטיסיות. 4. התקשרות למשק חי, מושב, קיבוץ. 5. הכנת גבינות. 6. איסוף גרגרי חיטה.

נושא הלימוד	רעיונות מרכזיים	עקרונות ומושגים	הצעות לפעילות
שבועות		3. חג הביכורים – הבאת ביכורי פרי האדמה לבית המקדש. 4. חג מתן תורה – קבלת התורה על הר סיני. 5. השלמת ספירת העומר. 6. החג מסמל את סיום האביב ותחילת הקיץ (עונתיות). 7. מנהגי החג – קישוט בתים ובתי כנסת בענפי ירק, עיטור ספרי תורה בצמחי תבלין, קריאת מגילת רות – על בצורת, רעב, קציר חיטים. 8. מאכלי החג – מאכלי גבינה, חלב ומוצריו. 9. שבעת המינים – חיטה, שעורה (הייחודיות בחיטה ובשעורה), גפן, תמר, תאנה, רימון וזית.	7. טחינה, הכנת בצק, לישה ואפייה.